

Vladimíra Dvořáková – Jiří Smrčka, *Lesk a bída vzdělávání*

Knižní klub, Praha 2018, 208 s., ISBN 978-80-242-6106-5

Recenzovaná kniha bývalých členů¹ Akreditační komise je zamyšlením nad současnými problémy českého vysokého školství.

První část publikace s názvem *Vysoká škola jako obchod* se zabývá problematikou zakládání soukromých vysokých škol, což umožnil vysokoškolský zákon přijatý v roce 1998. Zákon sice otevřel možnosti vzniku soukromých vysokých škol, ale nepodřídil jejich fungování pravidlům standardního akademického prostředí. Soukromé VŠ tak mohly vznikat nejen jako neziskové společnosti, které musí své zisky investovat zpět do školy, ale vznikaly také jako obchodní společnosti generující zisk pouze pro své majitele. Dalším negativem tohoto zákona byly jednoduché podmínky, za kterých bylo možné soukromou vysokou školu založit – nebyl vyžadován vstupní kapitál, což mělo za následek neexistenci kmenových učitelů, pedagogové byli jednoduše najímáni.

Počty žádostí o zřízení soukromé vysoké školy nebyly státem regulovány, byly bezplatné a mohly být neúspěšnými žadateli neustále znovu podávány. K zásadní regulaci žádostí došlo až v roce 2016, kdy byl vstupní poplatek stanoven na 100 tisíc Kč a byl zaveden roční zákaz podání nové žádosti v případě zamítnutí státního souhlasu. Největší boom zakládání soukromých vysokých škol nastal v letech 1999–2006. Zakladatelé soukromých VŠ byli např. podnikatelé provozující střední školy, osoby pořádající nejružnější vzdělávací kurzy nebo osoby, které po roce 1989 musely odejít z veřejných vysokých škol. Soukromý sektor se stabilizoval na dnešním počtu čtyřiceti institucí. Personální zabezpečení soukromých vysokých škol bylo složité a mělo za následek fenomén „létajících profesorů“. Profesorů a docentů bylo omezené množství a byli kmenově zaměstnáni na jiné vysoké škole, kterou nechtěli opustit. Soukromá vysoká škola jim přesto nabídla uzavření dalšího pracovního poměru. Podstatnou devízou bylo použití jejich jména pro účely akreditačního řízení a formálního výkaznictví.

Mezi další problémy nejen soukromého, ale i veřejného sektoru patří zakládání poboček vysokých škol v menších městech mimo jejich hlavní sídla. V těchto pobočkách byli přijímáni nepřijatí studenti do placené formy celoživotního vzdělávání, která byla obsahově shodná s akreditovaným studijním programem. Po určité době byli tito studenti přijati do řádných vysokoškolských programů a předchozí studium jim bylo uznáno. Pobočky tak přispěly k tomu, že byl navýšen počet držitelů bakalářských i magisterských diplomů a zároveň se razantně snížila kvalita vzdělanosti. Její kvalitu ovlivňuje také minimalizace nákladů a maximalizace zisků. Školy se snaží šetřit např. na vybavení výpočetní technikou či knihovního fondu. Kapitoulou samou o sobě je šetření na pedagogických pracovnících (například vypovídání úvazků přes období prázdnin). Ušetřit mohou soukromé vysoké školy i na studentech, např. redukcí nabídky volitelných předmětů. Maximalizaci zisků lze dosáhnout přijetím více studentů, než lze kapacitně zvládnout, zaváděním různých administrativních poplatků nebo záměrně zvýšenou obtížností státních zkoušek tak, aby je studenti byli nuceni opakovat a znovu platit školné.

¹ Prof. PhDr. Vladimíra Dvořáková, CSc., profesorka politologie a předsedkyně Akreditační komise ČR v letech 2006 až 2016; PhDr. Jiří Smrčka, Ph.D., v letech 2008 až 2016 tajemník Akreditační komise ČR.

Dalším problémovým okruhem jsou vysokoškolské tituly. V roce 1998 byl vysokoškolský systém zahlcen množstvím titulů, které v českých zemích dosud neměly tradici (např. Ph.D.). K tomu přistoupily tituly ze zahraničních vysokých škol, které nositel musí používat v podobě, jaká mu byla udělena. Každý může paradoxně udělovat nebo užívat tituly, jaké chce, pokud nekolidují s těmi klasickými akademickými.

Druhá část knihy nese název *Vysoká škola jako bezpečnostní riziko* a je zde rozebírána problematika klientelismu na několika vysokých školách (např. Právnická fakulta ZČU). Vedle vytváření klientelistických vazeb se projevovала snaha dostat vzdělávání úředníků pod kontrolu a zároveň vyvádět veřejné prostředky na vzdělání těchto úředníků do soukromých rukou. Není divu, že tomuto případu věnovala pozornost i zpravodajská služba BIS, neboť šlo o velmi propracovanou klientelistickou síť s potenciálem ovlivňovat a kontrolovat jak mnohé majetkové procesy a nejvyšší politická rozhodnutí, tak také úkony orgánů činných v trestním řízení.

Dalším problémem jsou dle autorů nostrifikace vzdělání, kterou mohou v ČR provádět pouze veřejné vysoké školy nebo ojedinele ministerstvo školství, u bezpečnostních a vojenských oborů pak ministerstvo vnitra nebo ministerstvo obrany. I na tomto poli docházelo u soukromých vysokých škol k obcházení zákonných pravidel, např. přijetím cizince, absolventa zahraničního programu, do navazujícího magisterského programu, aniž by byla ověřena možnost uznání bakalářského studijního programu.

Některé případy také ukázaly, že vysoká škola neslouží jen ke vzdělávání, ale také k legalizaci pobytu cizinců na území České republiky na semestr či jeden rok za pomoci fiktivního vysokoškolského studia. Tato legalizace má ovšem krátkodobý efekt. Trvalejší hodnotu má vysokoškolský diplom z české vysoké školy, což držitelé umožňuje pracovat na území České republiky. Z tohoto důvodu se vyskytly případy studia na zahraniční pobočce české vysoké školy, kde se ovšem nevyučovalo českým jazykem. Po nostrifikaci v ČR byl studentům vydán český vysokoškolský diplom. Soukromé vysoké školy se uchýlovaly také k nahrazování chybějících českých akreditací fiktivními zahraničními akreditacemi. Konec liberálního přístupu státu k tomuto podnikání přinesla novela vysokoškolského zákona z roku 2016. Pro zahraniční vysoké školy a jejich pobočky, které chtějí působit na území České republiky, byl zaveden povolovací režim ministerstva školství se správním poplatkem 100 000 Kč za každý studijní program.

Třetí a poslední část nese název *Vysoká škola jako zdroj společenských hodnot*. Vedle vědeckého poznávání, jeho udržování, rozvíjení a předávání poznatků dalším generacím by vysoké školy měly být nositeli etiky, morálky a hodnot. Autoři se zamýšlejí také nad postavením studentů, ať už se to týká podpory znevýhodněných studentů, nebo samostudia, jehož cílem má být připravit širěji vzdělané jedince, kteří se budou schopni přizpůsobovat proměňujícím se podmínkám pracovního trhu. Je zde zmíněna také problematika dotváření vlastní profilace, aby si studenti mohli zapisovat předměty vhodné pro svou profesní specializaci. Prostor je věnován také problematice hodnocení studia z řad studentů, kteří by měli nést spoluzodpovědnost za kvalitu vysoké školy, na které studují. Problémem je i to, že dnešní masové vysoké školství nevytváří elity, které jsou potřeba v každé zemi, neboť jejich vytváření ovlivňuje celou společnost.

Dalším okruhem je otázka úlohy akademického pracovníka – např. vztah mezi jeho výukou a bádáním, přičemž propojení obou činností je důležité, ne vždy je však tento vztah

v rovnováze. Složitě bývají i vztahy mezi akademickými pracovníky a administrativním aparátem, který zajišťuje vědecké projekty.

Akademická samospráva je také velmi důležitým faktorem a má na veřejných vysokých školách zásadní postavení. Akademické senáty jako kontrolní mechanismy musí být součástí celého složitějšího systému řízení, měly by být i místem, kde zaznívají kritické či inspirující hlasy akademické obce.

Jedním z témat je i internacionalizace. Univerzitní prostředí bylo již od svého vzniku zvláštní svou mezinárodní povahou. V současnosti se internacionalizací rozumí spolupráce vysokých škol z různých zemí a především pohyb studentů a akademických pracovníků mezi těmito školami. Internacionalizace vytváří tlak na unifikaci vysokých škol a vysokoškolských systémů. Unifikace by na druhou stranu neměla omezovat jejich různorodost.

Nalezneme zde i kapitoly věnující se plagiátům a rešeršním agenturám. Ač byl prostor pro plagiátorství zúžen zákonem z roku 2006, který uložil zveřejňovat kvalifikační práce, k plagiátorským aférám přeci jen dochází. Student si rovněž může práci objednat u rešeršní agentury. Problémem jsou i takzvané predátorské časopisy, což souvisí s tlakem na publikování vědeckých výstupů. S jistým optimismem se proto lze domnívat, že vysoké školství a vědecká komunita má seberegulační mechanismy k tomu, aby dokázala odlišit kvalitní smysluplnou odbornou práci od fiktivní hry na pravdu, kterou plagiátorství nebo predátorské časopisy jsou.

Posledním zamyšlením je problematika žebříčků úrovně vysokých škol, z nichž nejznámější jsou *Academic Ranking of World Universities*, známý pod názvem Šanghajský žebříček, a dále *Times Higher Education World University Ranking*. Žebříčky sice měří kvantifikovatelné ukazatele – hlavně vědecký výkon, podle autorů však nezohledňují např. vzdělávací činnost nebo společenskou roli vysokých škol.

Autoři na základě mnohaletého působení v Akreditační komisi ukázali, jak se české vysoké školství vyrovnávalo s prvky komercializace, masifikace a globalizace. Upozorňují přitom na závažné problémy deformující české vysoké školství, které by zároveň neměly vyvolat pocit, že naše vysoké školství nemá určitou úroveň. Publikace je vhodná pro všechny, kteří chtějí nahlédnout pod povrch českého vysokoškolského systému a seznámit se s jeho hlavními problémy.

Michal Továrek

doi: 10.14712/23365730.2021.30